

Gdańsk 15.05.2016

Prof. UG dr hab. Wojciech Zalewski
Kierownik Zakładu Kryminologii
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Gdański

Recenzja rozprawy habilitacyjnej oraz dorobku naukowego
Dr Anety Michalskiej - Warias

I. Uwagi wstępne

Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów Naukowych powołała mnie na recenzenta w postępowaniu habilitacyjnym dr Anety Michalskiej - Warias. Habilitantka występuje o nadanie Jej stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk prawnych. Z Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie - Skłodowskiej w Lublinie otrzymałem kopię dyplomu potwierdzającego posiadanie tytułu doktora, autoreferat, wykaz publikacji, informacje o osiągnięciach dydaktycznych, współpracy z instytucjami i towarzystwami naukowymi w kraju i za granicą, o działalności popularyzatorskiej, rozprawę habilitacyjną oraz kopie pozostałych publikacji Habilitantki.

Po zapoznaniu się z przedstawionym materiałem przedstawiam niniejsza opinię.

II. Ocena rozprawy habilitacyjnej

Doktor Aneta Michalska – Warias przedstawiła, jako rozprawę habilitacyjną monografię pt. Zgwałcenie w małżeństwie. Studium prawnokarne i kryminologiczne, wydaną w Warszawie w 2016 roku, przez Wydawnictwo Wolters Kluwer. Monografia składa się z 6 rozdziałów oraz Uwag wstępnych i Wniosków końcowych, a także stosownych wykazów, dwóch wzorów ankiet oraz streszczenia w języku angielskim. Monografia łącznie liczy 543 strony, w tym 20 stron bibliografii (s. 501 – 521).

Podstawowym walorem pracy jest trafny wybór tematu. Zgwałcenie w małżeństwie nie było dotąd często podejmowane jako osobny temat badawczy i nie doczekało się naukowego opracowania monograficznego. Praca Habilitantki wypełnia więc lukę w tym zakresie. Warto podkreślić, iż tytuł rozprawy jest do pewnego stopnia umowny. Autorka we wstępie zdradza, że to „skrót myślowy” (s. 16), gdyż obok małżeństwa *per se*, uczyniła przedmiotem badań również konkubinaty.

Pracę można umownie podzielić na dwie części: teoretyczno - dogmatyczną i empiryczną. Na pierwszą składają się rozdziały I – V, na drugą zaś, obszerny rozdział VI przedstawiający wyniki badań aktowych. Dwoistą perspektywę badawczą założyła sama Autorka dając rozprawie podtytuł: Studium prawnokarne i kryminologiczne.

Przy bliższym zapoznaniu okazuje się, że praca nie jest ani przeprowadzoną konsekwentnie analizą dogmatyczną (prawnokarną), ani pogłębionym i pełnym studium kryminologicznym. Jak deklaruje sama Autorka „przeprowadzone badania aktowe mają służyć przede wszystkim ustaleniu kryminologicznego obrazu przestępstwa zgwałcenia w małżeństwie lub konkubinacie” (s. 16). Praca stanowi raczej próbę przedstawienia syntezy na podstawie wyboru zagadnień prawnych i kryminologicznych. **Zaznaczę już w tym miejscu, że próbę udaną.**

Wątki dogmatyczne przeplatane są rozważaniami kryminologicznymi, niestety bez zachowania dostatecznej przejrzystości intencji Autorki co do struktury pracy.

Monografię otwiera erudycyjny, niezbyt obszerny w porównaniu z pozostałymi, ale pogłębiony, rozdział I przedstawiający zjawisko zgwałcenia w małżeństwie. Autorka wykazała przekonująco, dlaczego zgwałcenie w małżeństwie stosunkowo późno stało się przedmiotem zainteresowania przedstawicieli nauki. Habilitantka skoncentrowała się na analizie obszernej w tym zakresie kryminologicznej literatury amerykańskiej, w tym zwłaszcza przełomowych prac S. Brownmiller i D.E.H. Russell. Zrelacjonowane wyniki badań wiktymologicznych, szczególnie z początku XXI wieku uświadamiają skalę oraz społeczną szkodliwość zjawiska. Fizyczne i psychiczne skutki zgwałcenia w małżeństwie to przede wszystkim obrażenia ciała, chroniczny ból, objawy związane z zaburzeniami żołądkowo-jelitowymi oraz ginekologicznymi, depresja, zespół stresu pourazowego, nieplanowane przez kobietę zajście w ciążę, stany lękowe, bezsenność, spadek popędu itd. Do tego dodać wypadnie skutki ekonomiczne. Rozdział kończy przedstawienie społecznej percepcji zgwałcenia w małżeństwie. Autorka ma rację podnosząc, że trudno jest oszacować rzeczywistą skalę występowania omawianego zjawiska (s. 45), gdyż ciemna liczba zgwałceń w małżeństwie jest wysoka. Habilitantka uwypukliła już w pierwszym rozdziale myśl, która przenika całą pracę, a mianowicie, że zgwałcenie w małżeństwie bardzo często nie jest jedyną patologią

w związkach, a z reguły towarzyszy mu znęcanie lub inne problemy, dlatego konsekwencje tego czynu, szczególnie psychiczne, nakładają się na konsekwencje występującej w danym związku przemocy i innych patologii. Habilitantka podkreśliła cennie, iż „samo prawo karne nie jest w stanie ochronić ofiary przed przemocą o charakterze seksualnym”, niezbędne jest wychowanie i wzorce, w tym zwłaszcza „w zakresie przygotowania ludzi do tworzenia i życia w związkach” (s. 47). Wypada żałować, że do tych cennych myśli Autorka nie wróciła po prezentacji części badawczej.

Rozdział drugi poświęcony został prezentacji zgwałcenie w małżeństwie w prawie wybranych państw oraz w prawie międzynarodowym. Analizy prawnoporównawcze Habilitantka wieńczy przekonującą naukowo prezentacją czterech syntetyzujących modeli odpowiedzialności za zgwałcenie w małżeństwie obecnych we współczesnym świecie. Model pierwszy zakłada niekaralność wymuszania kontaktów seksualnych na żonie (konkubentce). Drugi model to model przyjmujący jako zasadę karalność zgwałcenia w małżeństwie (i ewentualnie konkubinacie), jednak z pewnymi ograniczeniami w stosunku do ogólnych zasad odpowiedzialności za zgwałcenie, karalne są np. tylko te zgwałcenia, czy szerzej – ataki na wolność seksualną małżonka, do których dochodzi przy użyciu przemocy lub groźby lub nawet szczególnych ich odmian, natomiast bezkarne pozostają te przypadki zgwałcenia, gdy sprawca choćby wykorzystuje sen ofiary czy doprowadza ją do stanu bezbronności. Model trzeci traktuje zgwałcenia w małżeństwie na zasadach ogólnych odnoszących się do odpowiedzialności za zgwałcenie. W końcu model czwarty uznaje zgwałcenie małżonka uznawane za kwalifikowany typ zgwałcenia. Naukową syntezę przedstawionego podsumowania (s. 137 i n.) znamionuje dojrzałość badawcza oraz czytelność ujęcia. Jasny porządek: od modeli liberalnych do represyjnych.

Pewnym zgrzytem kompozycyjnym w tym rozdziale jest wprowadzenie ciekawego, ale nie do końca pasującego do rozważań porównawczych punktu 2.2.3., poświęconego wpływowi teorii feministycznych na prawne ujęcia i dyskusję dotyczącą zgwałcenia w małżeństwie. Ten punkt, kluczowy dla zrozumienia współczesnych dyskusji kryminologicznych na temat będący przedmiotem rozprawy, zasługiwał na poszerzenie i wyodrębnienie w osobnym miejscu.

Obszerny, blisko stustronicowy (s. 141 – 235) rozdział trzeci poświęcony został omówieniu polskiego prawa karnego materialnego. Autorka wnikliwie przedstawia węzłowe problemy związane z wykładnią znamion art. 197 k.k. z 1997 roku. Analiza dogmatyczna jest poprawna, przedstawiona w klasycznym, komentarzowym ujęciu poszczególnych znamion w kwadrydzie: przedmiot ochrony, strona przedmiotowa, podmiot, strona podmiotowa. Autorka przedstawia obiektywnie poszczególne linie w orzecznictwie oraz stanowiska doktryny w toczonych

sporach na poszczególne kwestie, zazwyczaj przyłączając się do poglądów dominujących, rzadziej zajmując własne stanowisko. Przekonują wywody Habilitantki na temat chronionego dobra prawnego w kontekście art. 197 k.k. jakim jest wolność seksualna, a także poglądy w zakresie wykładni znamion czynnościowych, oraz strony podmiotowej. Autorka eksponuje te zagadnienia, na tle których mogą pojawić się problemy interpretacyjne związane z tematem rozprawy. Trafnie zauważa przykładowo, iż „szczególne okrucieństwo przejawiające się w fizycznym ataku na ofiarę, w zadawaniu jej bólu i cierpienia, powinno być oceniane równie surowo niezależnie od relacji między sprawcą a ofiarą, a być może fakt, że to mąż ze szczególnym okrucieństwem przymusza żonę do czynności seksualnych, powinien nawet powodować surowszą ocenę takiego przypadku. Wydaje się bowiem, że w takiej sytuacji zawsze, obok cierpień fizycznych, wystąpią dodatkowe cierpienia psychiczne wynikające z tak poważnego pokrzywdzenia przez osobę najbliższą” (s. 210). Pewną usterką wydaje się być posługiwanie się przez Autorkę terminem „zgwałcenie zbiorowe” na „zgwałcenie wspólne”. Zmiana tego typu kwalifikowanego była przecież zabiegiem celowym w 1997 r.

Trafnie Autorka identyfikuje problemy związane ze zbiegiem przepisów i przestępstw w przypadku zgwałcenia w małżeństwie (s. 223 i n.). Interesująco zwłaszcza wypadają wywody na temat wzajemnej relacji przepisów art. 197 i 207 k.k. Habilitantka trafnie zauważa, że nie można „wykluczyć wystąpienia w praktyce takich stanów faktycznych, w których zgwałcenie i znęcanie będą stanowić jeden czyn, a oddzielenie zachowań sprawcy stanowiących każdą z tych form aktywności nie będzie w istocie możliwe” (s. 231).

O ile wywody stricte dogmatyczne dotyczące art. 197 k.k. prowadzone są na dobrym poziomie, choć w kontekście np. problematyki zbiegu przepisów nieco dziwi pominięcie prac Władysława Woltera, o tyle zdawkowo i powierzchownie potraktowane zostały zagadnienia wymiaru kary sprawcy zgwałcenia małżonka (s. 213 i n.). W studium prawnokarnym i kryminologicznym o zgwałceniu w małżeństwie należałoby oczekiwać głębszej niż ogólnikowa analizy dyrektyw wymiaru kary jakimi winien kierować się sąd przy wymiarze kary wobec takich sprawców. Tymczasem Autorka ogranicza się do praktycznych wskazówek jak: „Wystąpią także takie stany faktyczne, w których fakt, że sprawcą cierpień ofiary jest jej małżonek, powinno przekładać się na wyższy wymiar kary i stanowić w istocie okoliczność obciążającą. Tak w szczególności będzie w przypadku zgwałcenia ze szczególnym okrucieństwem czy w przypadku zgwałcenia zbiorowego” (s.215). Prezentacja kodeksowych środków reakcji karnej jest poprawna ma jednak charakter statyczny i niepełny. Autorka koncentruje się na karach i środkach karnych. Brak przedstawienia np. przesłanek korzystania przez sądy w omawianych sprawach ze środków zabezpieczających o charakterze

nieleczniczym, wprowadzonych po 1.07.2015 r., które w istotny sposób zmieniły i wzbogaciły paletę możliwości oddziaływania zwłaszcza na sprawców o zaburzonych preferencjach seksualnych. Nie ma w pracy wzmianki np. o kastracji farmakologicznej. Nie ma mowy o rejestrach sprawców przestępstw seksualnych (znanych w USA od ubiegłego wieku jako tzw. Megan's Law) itd..

Autorka programowo pominęła prace dotyczące zasad i dyrektyw wymiaru kary i środków karnych, w tym K. Buchały, T. Kaczmarka, V. Konarskiej – Wrzosek, M. Melezini i inne, a także penologiczne w tym zwłaszcza J. Utrata – Mileckiego. Wydaje się, że interesujące badawczo byłoby wypracowanie spójnej naukowo koncepcji oddziaływania na małżonka ofiary jako sprawcy jej cierpienia. Wywód taki miałby niebagatelne znacznie praktyczne.

Habilitantka słusznie zwraca uwagę na zalety sprawiedliwości naprawczej i podkreśla wagę pojednania. Píše: „szczególne znaczenie dla wymiaru kary może mieć to, że między małżonkami doszło do pojednania, zwłaszcza gdyby zamierzali oni kontynuować wspólne życie. Taka sytuacja z reguły będzie oznaczać, że zachowanie sprawcy po popełnieniu przestępstwa, a także zachowanie pokrzywdzonego po tym zdarzeniu przemawiają, na zasadzie art. 53 § 2 k.k., za wymierzeniem kary wyraźnie łagodniejszej niż powinna zostać wymierzona, gdyby do takiego pojednania nie doszło” (s. 215). Wątek ten pojawia się w rozprawie kilkakrotnie, próżno jednak szukać wywodów na temat tego, w jakiej formie (mediacja, konferencja, inne) owo pojednanie miałoby przebiegać oraz kiedy i kogo można na tę drogę kierować, a kiedy będzie to wykluczone. Autorka pominęła tu nie tylko literaturę obcą (por. zwłaszcza Anne - Marie McAlinden, *The Shaming of Sexual Offenders. Risk, Retribution and Reintegration*, Oxford – Portland Oregon 2007), ale także polskie prace na temat sprawiedliwości naprawczej (E. Bieńkowska, D. Wójcik, B. Czarnecka – Działuk, W. Zalewski, i inni).

W kolejnym rozdziale IV Autorka zajęła się wybranymi zagadnieniami procesowymi związanymi ze zgwałceniem w małżeństwie. Trafnie wyeksponowano dwa kluczowe problemy: tryb ścigania oraz prawo odmowy składania zeznań oraz prawo odmowy poddania się oględzinom i badaniom lekarskim. Autorka prowadzi wywód na wysokim poziomie, trafnie syntetyzuje poszczególne wątki debaty naukowej, zwłaszcza złożony problem rezygnacji z trybu wnioskowego. Autorka słusznie podnosi, że właśnie na tle zgwałcenia w związku małżeńskim, tryb wnioskowy należało zachować, ze względu na złożone relacje ofiara – sprawca, wspólne życie. Wskazuje, że „wkroczenie w te relacje prawa karnego i organów ścigania z całą stanowczością może natomiast nie tylko to wspólne życie unicestwić, lecz także spowodować np. znaczne pogorszenie sytuacji rodzinnej ofiary zgwałcenia i jej dzieci. Wydaje się, że wnioskowy tryb ścigania stanowił w przypadku tego typu zgwałceń jednak pewną

gwarancję wdrażania ścigania jedynie w tych przypadkach, w których ofiara przejawiała taką wolę” (s. 244). Habilitantka wykazuje się, w mojej ocenie, obiektywizmem oraz zdrowym rozsądkiem w zakresie propozycji co do właściwej polityki kryminalnej (s. 250 i n.).

Niewielki (s. 252 – 271) rozdział V poświęcony został omówieniu konsekwencji zgwałcenia w małżeństwie w świetle przepisów innych niż prawo karne działów prawa. Autorka poświęciła tu miejsce na omówienie podstawowych zagadnień prawa rodzinnego, cywilnego, administracyjnego, a także kanonicznego wiążących się ze zgwałceniem. Rozdział ten ma w pierwszym rzędzie charakter praktyczny.

Najobszerniejszy w pracy rozdział VI, obejmujący przeszło dwieście stron (s. 272 – 485) poświęcony został omówieniu zgwałcenia w małżeństwie lub konkubinacie w świetle badań aktowych. Autorka przeanalizowała wszystkie sprawy z lat 2006 – 2009 w całej Polsce w których miało miejsce zgwałcenie w małżeństwie. Materiał badawczy objął 669 spraw, z czego 138 stanowiły sprawy, w których odmówiono wszczęcia postępowania przygotowawczego, 351 – sprawy, w których wydano postanowienie o umorzeniu postępowania karnego, cztery – sprawy, w których zawieszono postępowanie przygotowawcze, a 176 – sprawy, w których skierowano do sądu akt oskarżenia i doszło do wydania prawomocnego orzeczenia. Jak podała sama Autorka (s. 15) analizę danych liczbowych uzyskanych w toku prowadzonych badań aktowych przeprowadzono z zastosowaniem metod statystycznych w postaci: testów normalności, macierzy korelacji, testu t-Studenta, a także statystyk nieparametrycznych do porównywania wielu prób zmiennych, tj. ANOVA Friedmana oraz współczynnika zgodności Kendalla. Szczegółowość analiz statystycznych, co do zasady, imponuje. Na ich podstawie dr Michalska – Warias wyprowadziła ważne wnioski co do praktyki ścigania zgwałceń w małżeństwie przez polski wymiar sprawiedliwości. Okazuje się, między innymi, że sprawy zakończone skierowaniem aktu oskarżenia do sądu stanowiły w badanym czteroletnim okresie od około 22% w 2009 r. do około 32% w 2006 r. ogółu zgłoszonych spraw tego typu. Nadto w tej grupie spraw zwraca uwagę dość wysoki odsetek uniewinnień (około 10%), a także tyle samo spraw, w których nie doszło do skazania sprawcy za zgwałcenie z innych powodów. Oznacza to, że aż co piąty oskarżony o to przestępstwo nie zostaje za nie ostatecznie skazany (s. 481). Autorka słusznie podkreśliła średnio łagodniejszy wymiar kary w przypadku zgwałceń żony lub konkubiny niż w przypadku innych zgwałceń. Z badań wyłania się też obraz typowego sprawcy i typowej ofiary. Typowy sprawca zgwałcenia w małżeństwie był to mężczyzna żonaty w wieku ok. 41 lat, często wcześniej karany, o wykształceniu podstawowym lub zawodowym, pracujący na stałe lub dorywczo, ojciec co najmniej dwójki dzieci (najczęściej wspólnych z pokrzywdzoną), mieszkaniec miasta. Dość

często też sprawca nadużywał alkoholu, a w każdym razie zgwałcenia dopuścił się, znajdując się pod jego wpływem.

Przechodząc do oceny części empirycznej rozprawy wypada stwierdzić, że pozyskanie wiedzy o przestępczości wymaga badań rzeczywistego jej obrazu. Każdy badacz ma prawo do prowadzenia ich według różnych metod i schematów. Jeśli jednak Autorka postanowiła skoncentrować się na badaniach aktowych oczekiwać należało w tym zakresie konsekwencji i racjonalności. Nie do końca jasne jest kryterium zamknięcia przestrzeni badawczej na roku 2009. Obraz z lat 2006 – 2009 przedstawiony w pracy jest wszechstronny, ale ma już wymiar historyczny. Rozczarowuje zwłaszcza aktualny brak danych statystycznych i aktowych dotyczących praktyki ścigania po zniesieniu trybu wnioskowego. Autorka odnosi się w kilku miejscach rozprawy do zmienionych w tym zakresie przepisów i je ocenia, pomija jednak praktykę ścigania po 2014 roku.

Analizy danych, mimo, że szczegółowe, sprawiają miejscami wrażenie koncepcyjnie niedokończonych. Nie ma przykładowo zestawiania tego, jak wykształcenie sprawców zgwałceń miało się do poziomu wykształcenia ogółu karanych, a jak do powszechnego współczynnika skolaryzacji w Polsce w czasie badań. Nie dowiemy się też z monografii jak np. współczynnik bezrobocia wśród pokrzywdzonych kobiet miał się do współczynnika zatrudnienia kobiet w tym czasie w Polsce. Nie ma też zestawienia tendencji w tym zakresie itd.

Szczegóły zebranych i zbadanych spraw są ciekawe, jednak obszernymi fragmentami analiza i detale wyprzedza tu syntezę i uogólnienie. Często dane pozostawione są bez wiążących konkluzji, albo wnioski zmierzają w przeciwne strony jak na s. 313, w przedmiocie powodów niskiej zaskarżalności postanowień o odmowie wszczęcia postępowania. Autorka widzi problemy, lecz nie zadaje sobie nieraz trudu wyjścia z naukowego impasu.

Brakuje badań przyczyn obecnego stanu rzeczy. Habilitantka nie podjęła zwłaszcza próby zbadania powodów np. wspomnianego łagodniejszego karania sprawców w sprawach o zgwałcenie. Brakuje omówienia jak okoliczności poszczególnych spraw przytaczane z detalami wpłynęły na wymiar kary, i odpowiedzi na pytanie czym kieruje się sąd. Jak w tych sprawach orzekają sędziowie kobiety, jak mężczyźni, jak żonaci, a jak single? Autorka pominęła prace poświęcone badaniom empirycznym sędziowskiego wymiaru kary, w tym fundamentalną B. Wróblewskiego i W. Świdy, Sędziowski wymiar kary w Rzeczypospolitej Polskiej, Wilno 1939, ale również późniejsze prace np. zespołu T. Kaczmarka, poświęcone determinantom psychologicznym orzekania np. J. Giezka, Okoliczności wpływające na

sędziowski wymiar kary, Wrocław 1989 i inne. Brakuje też pracy J. Błachut, Problemy związane z pomiarem przestępczości, Warszawa 2007.

Podsumowując: Jak wskazano wyżej praca nie jest ani przeprowadzoną konsekwentnie analizą dogmatyczną (prawnokarną), gdyż brakuje pogłębienia wątków dotyczących wymiaru kary, ani pogłębionym i pełnym studium kryminologicznym, gdyż świetny rozdział I oraz podpunkt 2.2.3. nie wyczerpują złożonych problemów etiologii kryminologicznej, ani wiktymologicznych, które rodzą się na wskazanym tle. Przedstawione badania aktowe miały służyć przede wszystkim ustaleniu kryminologicznego obrazu przestępstwa zgwałcenia w małżeństwie lub konkubinacie. I ten obraz stworzyły. Koncentracja tylko na tej metodzie jednak budzi pewne wątpliwości, które wyżej zaznaczono.

Autorka dostrzegła i przybliżyła ważne problemy, związane z A) etiologią przestępczości seksualnej związanej ze zgwałceniami w związkach, czemu dała wyraz zwłaszcza w świetnie poprowadzonej syntezie poglądów kryminologii feministycznej, B) dotyczące kwalifikacji prawnej zachowań jak np. rażące rozbieżności orzecznictwa (np. stosowanie art. 197 w zw. z art. 12, albo 91 k.k.), tak w wymiarze praktycznym jak i teoretycznym oraz C) wymiaru kary, oraz sposobach postępowania ze sprawcami takiej przestępczości.

Rozprawa habilitacyjna dr Anety Michalskiej – Warias mogłaby zostać uznana za pracę wybitną, gdyby nie pewne, wskazane wyżej uchybienia konstrukcyjne i zaniechania, w tym zwłaszcza te dotyczące reakcji prawnokarnej.

Uważam, że przedstawiona do oceny rozprawa w pełni spełnia wymogi ustawowe i stanowi znaczący wkład w rozwój dyscypliny prawo karne.

III. Ocena pozostałego dorobku naukowego

W związku z koniecznością uczynienia zadość wymogom obowiązującego prawa, a zarazem dla przejrzystości wywodów, ocenie poddane zostaną kolejno: w punkcie A - pozostały dorobek naukowy dr A. Michalskiej - Warias , zaś w punkcie B łącznie - pozostałe pola aktywności Wnioskodawczyni.

A. Dorobek naukowy

Na dorobek naukowy Habilitantki zestawiony w załączniku nr 5 pt. Wykaz składa się łącznie 57 pozycji. W świetle art. 16 ustawy o stopniach i tytule naukowym ocenie podlegać winny jedynie te publikacje, które „zostały uzyskane” po otrzymaniu stopnia doktora nauk prawnych.

W przedłożonym przez Habilitantkę zestawieniu znajdują się prace Habilitantki uzyskane **zarówno przed jak i po uzyskaniu stopnia naukowego doktora**. Dwie z wymienionych w załączniku nr 5 monografii, to prace powstałe w oparciu o rozprawę doktorską z 2006 roku poświęconą przestępczości zorganizowanej oraz formom jej zwalczania (punkty 1 i 2). Należy również zwrócić uwagę, że pozostały dorobek winien ulec pomniejszeniu o 10 publikacji, które powstały i zostały opublikowane **przed uzyskaniem stopnia doktora przez Wnioskodawczynię**. Odejmuje wskazane wyżej publikacje oraz rozprawę habilitacyjną wskazaną w załączniku w punkcie 7 (57 – 13), dorobek naukowy dr Michalskiej – Warias podlegający ocenie w myśl art. 16 ustawy składa się w istocie z 43 prac o zróżnicowanym charakterze. **W mojej ocenie jest to dorobek zróżnicowany i spełniający w pełni wymogi ustawowe.**

Przedstawione do oceny teksty prezentują dobry poziom naukowy. Można je za Autorką pogrupować w kilka cykli.

Pierwszy wyraźnie zaznaczony w publikacjach Habilitantki, to cykl poświęcony problematyce szeroko rozumianej przestępczości zorganizowanej. Wymienić tu można zwłaszcza prace: „Odpowiedzialność karna za udział w zorganizowanych strukturach przestępczych pod rządami kodeksu karnego z 1997 r.” [w:] T. Bojarski, K. Nazar, A. Nowosad, M. Szwarczyk (red.), „Zmiany w polskim prawie karnym po wejściu w życie kodeksu karnego z 1997 r.”, Lublin 2006, „Penalizacja zachowań o charakterze terrorystycznym w prawie karnym wybranych państw”, „Studia Iuridica Lublinensia” 8/2006, „Glosa do uchwały pełnego składu Izby Karnej Sądu Najwyższego z dnia 4 kwietnia 2005 r., I KZP 7/05”, „Prokuratura i Prawo” 7-8/2007. Zwalczanie przestępczości zorganizowanej i terroryzmu w świetle obowiązywania kodeksu karnego z 1997 r.” [w:] S. Pikulski, M. Romańczuk-Grącka, B. Orłowska-Zielińska (red.), „Tożsamość polskiego prawa karnego”, Olsztyn 2011, „Obowiązek potwierdzenia wyjaśnień przed sądem przez tzw. małego świadka koronnego”, „Prokuratura i Prawo” 9/2012, „Fighting Terrorism in Polish Criminal Law the Influence of EU Legislation”, „Białostockie Studia Prawnicze, Zeszyt 10, Legal And Criminological Aspects of Terrorism. Local and Global Perspective”, ed. E. W. Pływaczewski, Białystok 2011, „Zorganizowana grupa przestępcza w orzecznictwie”, „Prokuratura i Prawo” 12/2013, „Wybrane problemy wymiaru kary za udział w zorganizowanych strukturach przestępczych” [w:] M. Bojarski, J. Brzezińska, K. Łucarz (red.), „Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej, Księga jubileuszowa Profesor Zofii Sienkiewicz”, Wrocław 2015.

Drugi wątek badawczy obejmuje prace poświęcone przestępstwom przeciwko porządkowi publicznemu. Habilitantka jest Autorką komentarza do rozdziału XXXII k.k.

w publikacji: Kodeks karny. Część szczególna. Tom II, Komentarz, Art. 222-316, pod red. M. Królikowskiego i R. Zawłockiego, Warszawa 2013, oraz artykułu: „Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu w Kodeksie karnym z 1932 roku i obecnie” [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak, M. Gałązka, R.C. Hałas, S. Hypś, D. Szeleszczuk (red.), „Kodeks karny z 1932 roku”, Lublin 2015, a także glosy odnoszącej się do problematyki zbiegu art. 252 k.k. i art. 190 lub 191 k.k. - „Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 19 września 2013 r., II AKa 270/13”, „Prokuratura i Prawo” nr 5/2015.

Trzeci cykl poświęcony został przestępstwu prania pieniędzy oraz szerzej - przestępczości gospodarczej. Tematyce tej poświęcone zostały artykuły: „Sporne problemy przestępstwa prania pieniędzy”, „Studia prawnoustrojowe”, nr 10 z 2009 r., rozdział monografii: „Pranie pieniędzy w prawie międzynarodowym i prawie Unii Europejskiej” [w:] E. W. Pływaczewski (red.), „Proceder prania pieniędzy i jego implikacje”, Warszawa 2013, oraz „Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 21 lutego 2012 r., II AKa 338/11”; WPP 3/2013. O przestępstwie prania pieniędzy Habilitantka pisała także w komentarzu do kodeksu karnego pod red. T. Bojarskiego, w którym jestem autorką komentarza do rozdziału XXXVI k.k. grupującego przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu („Kodeks karny. Komentarz”, T. Bojarski (red.), Wyd. 7, Warszawa 2016 wcześniejsze wydania ukazywały się od 2006 r., współautorzy: T. Bojarski, J. Piórkowska-Flieger, M. Szwarczyk).

Problematyce przestępstw gospodarczych w ujęciu historycznym poświęcony został artykuł: „Odpowiedzialności za przestępstwa gospodarcze” [w:] T. Bojarski, K. Nazar-Gutowska, A. Nowosad, A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, A. Sośnicka, M. Szwarczyk, D. Firkowski (red.), „Rozwój nauk penalnych w sześćdziesięciolecie Wydziału Prawa i Administracji UMCS”, Lublin 2009.

Habilitantka podejmował również inne zagadnienia części szczególnej, w tym w opracowaniach komentarzowych: przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej (art. 130 -139), oraz przestępstwa przeciwko obronności z art. 143 i 144 k.k. oraz do przestępstw przeciwko wolności stypizowanych w art. 190, 190a i 191 k.k. Przestępstwu tzw. stalkingu, jeszcze przed uchwaleniem art. 190a k.k. poświęcony został artykuł: „Prawnkarne aspekty nękania w polskim prawie karnym (współautor: K. Nazar-Gutowska), Studia Iuridica Lublinensia, tom XIV z 2010 r. Ponadto wspólnie z J. Piórkowską-Flieger Habilitantka napisała artykuł: „Ochrona świadka w polskim prawie karnym” [w:] I. Nowikowski (red.), „Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana Profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi”, Lublin 2007. Jest też autorką artykułu odnoszącego się

do zabójstwa eutanatycznego pt. „Ustawowe znamiona zabójstwa eutanatycznego” [w:] M. Mozgawa (red.), „Eutanazja”, Warszawa 2014.

Czwarty cykl, to teksty poświęcone prawu wykroczeń, w tym: „Kodeks wykroczeń. Komentarz, Wyd. 5, Warszawa 2015, wcześniejsze wydania ukazywały się od 2007 r. (współautorzy: T. Bojarski, J. Piórkowska-Flieger, M. Szwarczyk), w którym Habilitantka opracowała komentarz do niektórych wykroczeń przeciwko porządkowi i spokojowi publicznemu (art. 601 - 63) oraz niektórych wykroczeń przeciwko bezpieczeństwu i porządkowi w komunikacji (art. 94 -97), a także do wszystkich wykroczeń przeciwko zdrowiu (art. 109 - 118), przeciwko interesom konsumentów (art. 133 -- 139b) oraz do wykroczeń zgrupowanych w rozdziale „Szkodnictwo leśne, polne i ogrodowe” (art. 148 - 166).

Piąty wątek badań obejmuje zagadnienia związane z reformą postępowania w sprawach nieletnich. Jego rezultatem były publikacje: „Planowane zmiany w postępowaniu wykonawczym w sprawach nieletnich” [w:] T. Bojarski, K. Nazar-Gutowska, A. Nowosad, A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, A. Sośnicka, M. Szwarczyk, D. Firkowski (red.), Problemy reformy postępowania w sprawach nieletnich, Lublin 2008, „Projekt ustawy "Prawo nieletnich" - podstawowe założenia reformy” [w:] Z. Bartkowicz, A. Węgliński, A. Lewicka (red.), Powinności i kompetencje w wychowaniu osób niedostosowanych społecznie, Lublin 2010, oraz „Projektowane zmiany modelu postępowania w sprawach nieletnich” (współautor: J. Piórkowska-Flieger,) [w:] T. Bojarski i in. (red.), „Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego, Materiały z konferencji naukowej Lublin 26-27 września 2011r.”, Lublin 2011.

Szósty wątek zainteresowań Habilitantki to problematyka związana z rozprawą habilitacyjną, która zaowocowała publikacjami: „Ustawowe znamiona przestępstwa zgwałcenia” [w:] M. Mozgawa (red.), Przestępstwo zgwałcenia, Warszawa 2012, „Wybrane problemy przestępstwa zgwałcenia” [w:] A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Leciak (red.), „Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga Jubileuszowa Profesora Mariana Filara”, Tom I, Toruń 2012, „Podstęp przy zgwałceniu w prawie polskim oraz angielskim i amerykańskim”, „Studia Iuridica Lublinensia”, Tom XXI, Lublin 2014, oraz „Głosą do wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 15 maja 2013 r., II AKa 90/13”, Palestra 7-8/2014, s. 150-154, która odnosi się do problematyki zbiegu art. 197 i 198 k.k.

W swojej pracy naukowej Dr Michalska – Warias zajmowała się także wybranymi zagadnieniami części ogólnej kodeksu karnego. Zainteresowania instytucją odstąpienia od wymierzenia kary doprowadziły do opracowania monografii „Odstąpienie od wymierzenia

kary w świetle statystyk sądowych i badań aktowych", Lublin 2013. Tematyce tej poświęcone zostały również dwa artykuły: „Odstąpienie od wymierzenia kary w kodeksie karnym z 1997 r. - zagadnienia wybrane" [w:] A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger (red.), „Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu", Lublin 2011, oraz „Odstąpienie od wymierzenia kary w prawie wykroczeń" [w:] A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska (red.), Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego ", Warszawa 2013. Ponadto opublikowała artykuły odnoszące się do różnych problemów relacji prawa karnego i kryminologii, takie jak: „Prawnokarne znaczenie psychopatii", *Palestra* 9-10/2009; „Odstraszające oddziaływanie kary śmierci w świetle najnowszych badań amerykańskich" (współautor: A. Taracha), „Wojskowy Przegląd Prawniczy" 3/2009, „Wzajemne relacje wybranych pojęć prawnokarnych i kryminologicznych" [w:] V. Konarska-Wrzonek, J. Lachowski, J. Wójcikiewicz (red.), „Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Markowi", Warszawa 2010, , a także - odnoszącą się do zbiegu podstaw nadzwyczajnego obostrzenia i złagodzenia kary - „Głosę do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2008 r., sygn. III KK 363/07, Państwo i Prawo nr 2/2010,.

Dr Michalska – Warias jest autorką publikacji przedstawiającej sylwetkę Profesora Jerzy Śliwowskiego (1907 - 1983) [w:] A. Przyborowska-Klimczak (red.), Profesorowie Wydziału Prawa i Administracji UMCS 1949 - 2009. Księga jubileuszowa z okazji sześćdziesięciolecia Wydziału Prawa i Administracji UMCS w Lublinie, Lublin 2009.

Ponadto Habilitantka w podlegającym ocenie okresie opublikowała poradnik dla mediatorów (współautor), trzy recenzje książek, testy dla studentów z zakresu części ogólnej prawa karnego materialnego, oraz sprawozdanie z konferencji.

Jak wskazano wyżej przedstawione do oceny publikacje charakteryzuje duża staranność i odpowiedni poziom naukowy. Autorka jasno formułuje swe opinie i dobrze je uzasadnia. Daje się jednak zauważyć zdecydowana przewaga objętościowa opracowań o charakterze praktycznym: komentarzowym, popularyzatorskim i przyczynkarskim, oraz koncentracja na zagadnieniach części szczególnej.

Wśród dorobku wyróżnia się praca monograficzna poświęcona odstąpieniu od wymierzenia kary w świetle statystyk sądowych i badań aktowych z 2013 r. Autorka potwierdziła tu swą umiejętność prowadzenia skrupulatnych badań empirycznych. Wskazuje

na pewne dysproporcje w orzecznictwie (np. zdecydowana przewaga odstąpienia od kary przy zniewagach) przemawiające za rutyną w orzekaniu (s. 91 i n.). Sądy staranniejsz uzasadniają decyzje o odstąpieniu orzekane na podstawie przepisów części ogólnej, niż szczególnej itd. Wnioski z pracy są przemyślane, doniosłe praktycznie, choć naukowo może nie są przełomowe. Autorka ostrożnie i trafnie podsumowuje całość badań. Wykazuje, że sądy nie w pełni wykorzystują potencjał politycznokryminalny tkwiący w odstąpieniu od kary.

Pobudzający do naukowej polemiki jest tekst poświęcony karze śmierci i jej odstraszającemu oddziaływaniu (WPP, 2009/3, s. 96 i n.), jednak jako powstały we współautorstwie z dr A. Tarachą wymaga odniesienia do obu autorów, więc przekracza ramy recenzji poświęconej dorobkowi tylko jednego z nich.

Podsumowując: **pozostały dorobek naukowy** doktor Anety Michalskiej - Warias **spełnia przesłanki ustawowe i stanowi** wymaganą w art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki „**istotną aktywność naukową**”.

B. Ocena pozostałej aktywności

Habilitantka od uzyskania stopnia doktora, a więc od 2006 roku prowadzi liczne zajęcia ze studentami w rozmiarach znacznie przekraczających pensum (zwykle o ponad 100%). W czasie zatrudnienia w UMCS w Lublinie prowadziła lub prowadzi zajęcia na czterech kierunkach studiów: prawie, administracji oraz bezpieczeństwie publicznym – WPiA UMCS, oraz na kierunku pedagogika specjalna, specjalność pedagogika resocjalizacyjna na Wydziale Pedagogiki i Psychologii UMCS. Oprócz ćwiczeń dr Michalska – Warias prowadzi również liczne wykłady monograficzne w tym: z kryminologii, prawnokarnych formy przeciwdziałania przestępczości zorganizowanej, prawa wykroczeń, prawa karnego skarbowego, z zarysu części szczególnej prawa karnego, z odpowiedzialności karnej urzędników, zwalczania terroryzmu w prawie karnym, z prawnych podstaw resocjalizacji. Habilitantka była, jak dotąd, promotorem 47 prac licencjackich i 46 prac magisterskich z zakresu prawa karnego przygotowanych przez studentów administracji.

Wnioskodawczyni na Wydziale Pedagogiki i Psychologii UMCS prowadzi wykłady na studiach podyplomowych z zakresu mediacji (Mediacje sądowe w prawie polskim) oraz na studiach z zakresu resocjalizacji (Prawne podstawy resocjalizacji z elementami kryminologii).

Dr Michalska – Warias w czasie swej pracy zawodowej pełniła też następujące funkcje na Uniwersytecie i na Wydziale Prawa i Administracji: sekretarz Komisji Dyscyplinarnej dla studentów UMCS, sekretarz Komisji Dyscyplinarnej dla Nauczycieli Akademickich UMCS oraz członka Komisji Dydaktycznej Wydziału Prawa i Administracji UMCS.

W ramach popularyzacji nauki we wrześniu 2014 r. przeprowadziła wykład dla uczniów III klas gimnazjum w ramach Lubelskiego Festiwalu Nauki pt. „Prawo karne dla młodzieży”.

Habilitantka wystąpiła z referatami ogółem na 36 konferencjach krajowych i międzynarodowych (załącznik nr 8), z czego (jak można wnioskować z wykazu) w 26 z nich brała udział po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych w 2006 r.

Za swoją działalność naukową i pozanaukową Habilitantka była nagradzana: a) w 2007 r. nagrodą indywidualną II stopnia Rektora UMCS za wyróżniającą się pracę w roku akademickim 2006/2007, b) w 2009 r. otrzymała stypendium Rektora Seidlera przyznane przez Senat UMCS za szczególne osiągnięcia naukowe, c) w 2011 r. uzyskała nagrodę indywidualną II stopnia Rektora UMCS za wyróżniającą się pracę w roku 2010, a d) w 2015 r. medal brązowy za długoletnią służbę.

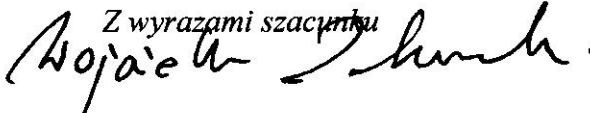
Podsumowując cały powyższy punkt II niniejszej recenzji wskazać należy, że ustawa wymaga w art. 16 ust. 1, aby Habilitant wykazywał się istotną aktywnością naukową. W grę wchodzi publikacje naukowe, autorstwo/współautorstwo opracowań zbiorowych, zbiorów dokumentów czy orzecznictwa, ekspertyzy, odpowiednia liczba cytowań, kierowanie międzynarodowymi lub krajowymi projektami badawczymi lub udział w takich projektach, międzynarodowe i krajowe nagrody naukowe, wygłaszanie referatów na międzynarodowych lub krajowych konferencjach naukowych.

Doktor Michalska – Warias na przestrzeni ostatnich 10 lat, a więc po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych **wykazuje aktywność naukową, którą uznaję za istotną, a więc spełniającą wymogi przewidziane prawem.**

IV. Konkluzja końcowa.

Mając na uwadze wymogi wynikające z obowiązujących przepisów prawa, których **łącznie spełnienie** jest warunkiem opowiedzenia się za dopuszczeniem wnioskodawczyni do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego stwierdzam, że łącznie oceniany dorobek Pani dr Anety Michalskiej – Warias **spełnia wszystkie przesłanki ustawowe opisane w art. 16 ustawy o stopniach i tytule naukowym (Dz.U. 2003 Nr 65 poz. 595 z póź. zm.).**

Wobec powyższego opowiadam się za dopuszczeniem Habilitantki do dalszych etapów w przewodzie habilitacyjnym oraz za nadaniem dr Anecie Michalskiej – Warias stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk prawnych.

Z wyrazami szacunku

Dr hab. Wojciech Zalewski Prof. UG

KIEROWNIK
Zakładu Kryminologii
prof. UG, dr hab. Wojciech Zalewski